

μεγαλοπρεπές ὄρος Περμησσός, ὡς καὶ τὸ δεξιόθεν αὐτοῦ ὄρος Πάρνη. Καὶ τῆς Εὐβοίας προσέτι τὰ σκιόεντα ὄρη διακρίνονται ἐν μακρᾷ ἀποστάσει. Ἡ τετάρτη μ. μ. ὥρα εἶχεν ἤδη παρέλθει ὅτε ἐπέστρεψα πρὸς τὸν Περμησσόν. Ἐφιππος τότε ἐπανῆλθον πρῶτον πρὸς τὸ χωρίον Παλαιοπαναγιά, διέβην κατ' εὐθείαν τὴν μεταξὺ τῆς κοιλάδος τῶν Θεσπιῶν καὶ τῆς Κωπαίδος λίμνης σειρὰν τῶν λόφων, εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Δεβαδίας καὶ ἀφίχθην σκοταῖος περὶ τὴν 40ην ἑσπερινὴν ὥραν εἰς Θήβας.»

Ἐμ. Γιαγνακόπουλος.

ΛΟΓΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγ. Φωτεινῆς κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐορτὴν τῶν Τριῶν Ἰσραρχῶν, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Π. Καρολίδου.

Ἰερὸν, ἀρχαῖον καὶ σεπτὸν ἀκολουθοῦντες ἔθος, Σεβασμύτατε Δέσποτα καὶ λοιπὴ φιλόχριστος Ὁμήγουρις, περιτελλομένου ἐνιαυτοῦ συνήλθομεν αὐθις ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τοῦ Πανσόφου, ἵνα ἐορτάσωμεν πανηγυρικῶς τὴν μνήμην τῶν τριῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος, ὧν ἡ αἴγλη τοῦ ὀνόματος, ὁ ἔνθεος βίος, ἡ μετάρσιος σοφία, αἱ θαυμασταὶ πράξεις, οἱ μεγάλοι ἄθλοι, οὓς γενναίως ἠγωνίσαντο, καὶ αἱ λαμπραὶ νίκαι, αἷς περιφανῶς ἤραντο ἐν τῷ μεγάλῳ ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀνθρωπότητος ἀγῶνι, οὐδέποτε διαλείπουσιν ἐπενεργοῦντα ἐπὶ τε τὸν ἠθικὸν ἡμῶν βίον καὶ τὴν διανοητικὴν διάπλασιν, καίπερ μακρᾷ αἰώνων σειρᾷ χωριζούσης ἡμᾶς ἀπ' ἐκείνων. Ἀλλὰ τοιαύτη ἐν τῷ ἡθικῷ κόσμῳ ἡ φύσις καὶ ἡ δύναμις παντός, ὅπερ μέγα καὶ θεῖον καὶ ὑψηλόν, ὥστε οὐδεὶς διΐσταμένων αἰώνων χρόνος δύναται νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν ἐφ' ἅπαν τὸ μέλλον ἐπί-

δρασιν αὐτῶν, οἷον δὴ τινος παμφαίνοντος ἀστέρος τὸ φαεινὸν σέλας, οὗ τὴν πέραν τοῦ ὀρίζοντος ἐν τῷ ἀχανεῖ διαστήματι λάμψιν οὐδεμίαν χώρου διάστασις δύναται νὰ περιορίσῃ. Ἡ δὲ ἔμφυτος τῇ ἀνθρωπότητι τῆς εὐγνιμοσύνης ἀρετὴ καὶ ἡ θαυμασία αὐτοῦ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐλαυνομένη καὶ ἐν τοῖς θεοῖς ἀναπαυμένη τάσις πρὸς τὰ ὑπεραισθητὰ καὶ ὑπερκόσμια, ἥτοι ἡ σπουδὴ αὐτοῦ πρὸς τὸ ὕψος τῆς θείας σοφίας, ὡς πρὸς ἰδεώδες τέρμα τῆς τελειότητος αὐτοῦ, ἡδέως μὲν ἐγείρουσι τὴν μνήμην, εὐχερῶς δὲ μεταρριοῦσι τὴν διάνοιαν πρὸς ἔργα γενναῖα καὶ πράξεις μεγάλας ἀνδρῶν ἡρώων, οἵτινες ἐκ μέσου τῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἐγωϊστικῶν παθῶν ἐλαυνομένης καὶ πρὸς ταπεινὰ καὶ γεῶδη ἐλκομένης ἀνθρωπότητος ὑψοῦνται ὡς κίονες ὑψηλοὶ ἀνατείνοντες πρὸς τὸν αἰθέρα ὑψηλότερόν τινα καὶ θεϊότερον δεικνύντες τῷ ἀνθρώπῳ προορισμόν. Ὡς δ' ἐν τῇ φυσικῇ τῶν ὄντων τάξει, ἐν τῷ ἀπείρῳ τοῦ διαστήματος χώρῳ, διὰ τῆς διεπούσης αὐτὴν πανσθενοῦς καὶ πανσόφου προνοίας ὑπάρχουσί τινα σημεῖα ἢ σώματα κεντρικά, ἅτινα διὰ τῆς ὑπερεχούτης αὐτῶν φυσικῆς ἐλκτικῆς δυνάμεως ἔλκουσι περὶ ἑαυτὰ τὰ τῆς τούτων ἐπιδράσεως δεόμενα σώματα καὶ παρέχουσιν αὐτοῖς διὰ τῆς θερμότητος καὶ τοῦ φωτός τὰ τῆς ζωῆς καὶ συντηρήσεως στοιχεῖα, οὕτω δὲ ἡ ὁρμονικὴ τῶν φυσικῶν ὄντων τελεῖται λειτουργία, οὕτως ἐν τῇ ἠθικῇ τοῦ κόσμου τάξει, ἐν τῷ μακρῷ τῶν αἰώνων χρόνῳ καὶ τῇ διηνεκεῖ φορᾷ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὑπάρχουσί τινες αἰώνων περίοδοι, ἐν αἷς οἱ θαυμασιοὶ τῶν γεγονότων συνδυασμοί, ἡ ποικίλη συνάντησις δαιμονίων πνευμάτων, ἡ θαυμαστὴ ἀμοιβαία ἐπίδρασις τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν μεγάλων πνευμάτων ἀποτελοῦσιν ἔργα μεγάλα ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, πρὸς ᾧ ἀποβλέπουσιν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ οἷον εἰ ἐλκόμεναι πρὸς ἠθικόν τι κέντρον, ἀφ' οὗ ἀρῶνται τὰ στοιχεῖα ὑψηλότερου βίου καὶ ἠθικῆς ἐξάρσεως, οὕτω δὲ ἡ παναρμόνιος ἐν τῇ ἠθικῇ τῶν ὄντων τάξει τελεῖται λειτουργία. Τοῦτο δὲ συνέβη κατ'

ἐξοχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν θεσπεσίων ἀνδρῶν, ὧν ἡμεῖς σήμερον μετὰ σύμπαντος τοῦ τῶν Ἑλλήνων γένους καὶ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος γεραίρομεν τὴν μνήμην. Σπουδαία καὶ θαυμαστὴ ἡ ἐποχὴ ἡ ἀναδείξασα αὐτοὺς, πλουσία καὶ γόνιμος ὑψηλῶν καὶ μεγάλων ἰδεῶν, θυμασία ἡ ἐπὶ ταύτας ἐπιδραστὶς τῶν θείων ἀνδρῶν, ἔτι δὲ θαυμασιώτερα καὶ σπουδαιότερα τ' ἀποτελέσματα ἃ περ ἐπέδρασαν ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν ἐπιγιγνόμενον κόσμον. Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι τὸ τέλος καὶ ἡ κωρωνὶς τῆς περιόδου ἐκείνης τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἣτις ἐστὶν ἀναντιρρήτως ἡ σπουδαιότατη ἐξ ὧν ἐν τῷ μακρῷ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ σταδίῳ διέδραμε τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅπερ πρῶτον ἐπὶ γῆς παρήγαγε καὶ ἐθεμελίωτε τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην καὶ τὴν εὐγεστέραν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἔθνος, ὅπερ διὰ τοῦ πυρσοῦ τῆς φιλοσοφίας ἀφῆκε τὴν ὁρμὴν τοῦ πνεύματος ἐλευθέραν εἰς τὴν τῶν ὄντων ἔρευναν καὶ ἠνέωξεν οὕτως εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου τὸν ἀχανῆ ἐκείνον τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἀπείρου χῶρον, ἀφοῦ πρότερον ἐξωκείωσε μετ' αὐτοῦ τὸ αἰσθημα καὶ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ· καθ' ὃν χρόνον, λέγομεν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ τέρμα τοῦ εὐκλεοῦς αὐτοῦ σταδίου ἀθρόαν ἐπέχεεν ἐπὶ τὴν Ἀνατολὴν πᾶσαν τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ παρουσίαν, τοὺς πνευματικούς ἐκείνους καρποὺς οὓς παρήγαγεν ἐκ τῶν πνευματικῶν ἄθλων, οὓς ἐπὶ αἰῶνας ἐξεπόνησεν ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος· κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ὁ Ῥωμαϊκὸς κολοσσὸς συνέτριβεν ἀληθοδιαδόχως ἅπαντα τὰ προακμάσαντα ἔθνη καὶ τὰς ἐτι βαρβάρους φυλάς, ἵνα καταθέσῃ ἐν αὐταῖς τὰ σπέρματα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἣν ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ἵνα συντελέσωσιν εἰς τὴν παραγωγὴν νέου καὶ τελειωτέρου ταυτοχρόνως δὲ ἄλλος τις ἀξιωμακτικὸς λαὸς διασώζων ἔτι ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς Ἀνατολῆς τὰς εὐγενεστέρας ὁρμὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπὸ τε τῶν ἀποπλανήσεων τοῦ πολυθεϊσμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ἐ-

πιδράσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ βίου καὶ ἀγαγὼν αὐτὴν εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸ εὐγενέστατον προῖόν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ καθόλου τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἡξιοῦτο ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐκ δὲ τοῦ θαυμασίου συνδυασμοῦ πάντων τούτων παρήγαγετο ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐν τῷ πνευματικῷ τοῦ ἀνθρώπου βίῳ μεταβολή, ἥτοι ἡ πνευματικὴ ἐκείνη καὶ ἠθικὴ ἑξαρσις καὶ ἀναγέννησις, ἣτις παραλαβοῦσα ἀπὸ τοῦ μέχρι τοῦδε βίου πᾶν, ὅ,τι παρήγαγεν αὐτὸς ὕγιες καὶ περαιτέρω ζωῆς ἐπιδεκτικὸν καὶ ἀφαιροῦσα τοῦτο ἀπὸ παντός, ὅπερ ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ χρόνου καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀτελείας ἦν καταδικασμένον εἰς φθοράν, ἔδει νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια νέου τελειότερου καὶ ὑψηλοτέρου ἀνθρωπίνου βίου καὶ ἀναπτύξεως.

Ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος ἐν μέσῳ τῶν προόδων καὶ τῆς διαφθορᾶς αὐτοῦ, ἐν τῷ μίγματι ἐκείνῳ τοῦ φωτός καὶ τοῦ σκότους, ὑφ' οὗ ἔπεσον τὰ ἀρχαῖα θρησκευματα καὶ νέαι παρήχθησαν ἰδέαι διὰ τῆς εὐχερεστερας τῶν λαῶν συγκοινωνίας, ἐταράσσετο πανταχόθεν καὶ ὠρίμαζε διὰ μεγάλην τινὰ μεταβολήν. Ἀλλ' ἀνθρωπίνη δύναμις δὲν ἦτο πλέον ἱκανὴ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην· οἱ ζητοῦντες ν' ἀναζωογονήσωσι τὴν ἐθνικὴν λατρείαν κατέστρεφον μᾶλλον αὐτὴν μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσι πίστιν δυναμένην ν' ἀναζωοπυρήσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ νὰ συνδέτῃ τοὺς λαοὺς πρὸς ἀλλήλους.

Τὴν δύναμιν ταύτην εἶχε μόνη ἡ νέα τοῦ Χριστοῦ πίστις, ἣτις διὰ τῆς ἐνοικουσίας αὐτῇ θείας ἠθικῆς δυνάμεως διεδόθη ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτος μετὰ ταχύτητος ἐκπληκτικῆς, βαδίζουσα ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων λεωφόρων, ὅς ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Ῥώμης εἶχε διανοίξει ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τοῦ κόσμου πρὸς διάδοσιν τῶν νικηφόρων αὐτῆς λεγεόνων· ἐπὶ τῶν λεωφόρων τούτων ἐβάδιζε ταχὺ ἡ νέα πίστις ἐνθὺς μὲν ἐνισχύουσα τὰς διανοίας ἐκείνας, αἰτίνες ἐγκαταλελειμμέναι ὑπὸ τῆς πεπτωκυίας θρησκείας εἰς μάτην ἐζήτουν

παραμυθίαν ἐν τῇ ὁτὲ μὲν σκεπτικῇ ὁτὲ δὲ μυστικῇ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου φιλοσοφίᾳ, ἐνθεν δὲ ἀνυψοῦσα τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν τεταπεινωμένων ψυχῶν διὰ τῶν αἰσθημάτων τῆς ἀρετῆς, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος. Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι σφόδρα ἐπιρρεπὴς εἰς τὸν ἐγωισμόν καὶ εἰς τὰς προλήψεις τοῦ παρελθόντος, ἥ ὥστε νὰ δυνήθῃ ἀμέσως ν' ἀντιληφθῇ τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν, ὅταν μάλιστα αὗται ἀναφέρονται εἰς ἀπάσας τοῦ βίου τὰς ἐπόμενους. Διὸ καὶ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἡ πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἐσημειοῦτο δι' αἵματηρῶν καὶ ἀπανθρώπων διωγμῶν. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἀδάμαστος τῆς πίστεως ῥώμη τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας γενναίως μαρτυρησάντων ἐπήνεγκε τὸν τελικὸν θρίαμβον ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἀνέτειλεν ἤδη ὁ 4ος μ. Χ. αἰὼν, ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῆς θριαμβευούσης Ἑκκλησίας, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς αὐτῆς ἀκμῆς ἐν ᾧ ἐξωτερικῶς μὲν αὕτη καθίσταται δύναμις δημοσία, ἐσωτερικῶς δὲ ἀναδείκνυσι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ ἔξοχα πνεύματα, ὧν ἐφάμιλλα οὐδέποτε ἀνεφάνησαν πλεόν.

Τεραστίαι τις πνευματικῇ κίνησις ἀναφαίνεται καθ' ὅλον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἐκτακτος ἀναπτύσσεται δεινότης ἐν τοῖς θεολογικοῖς ζητήμασι, μεγάλην ἀσκοῦσα ἰσχὺν ἐπὶ τε τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Γενικὴ ἐπέρχεται μεταμόρφωσις ἐν πάσῃ τῇ κοινωνίᾳ εἰς τὴν φωνὴν τῆς θρησκείας ἐκείνης, ἥτις ἀπὸ τῶν σπηλαίων καὶ τῶν κατακομβῶν ὑψοῦται εἰς τὸν θρόνον τῶν Καισάρων, καί, ἀφοῦ ἤδη ἱκανῶς ἔρρανε τὸ ἔδαφος τοῦ κράτους διὰ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων, ἀναδείκνυσιν ἥρωας μαχητάς, οἵτινες ὀπλισμένοι διὰ τῶν δόπλων τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σοφίας ἀγωνίζονται εἰς ἐμπέδωσιν μὲν τῶν ἤδη κεκτημένων, συμπλήρωσιν δὲ τῆς ἠθικῆς κατακτήσεως τοῦ κόσμου. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καταβεβλημένον ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου διὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ ἀνεγείρεται μετὰ νέας

ἠθικῆς δυνάμεως ἀναφαίνόμενον πανταχοῦ τοῦ κράτους μετ' ἐξόχου μὲν λαμπρότητος ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἥτις ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Ἑλλάδι, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, μεθ' ἱκανῆς δ' ἐτι δυνάμεως καὶ ἐν ταῖς γενεθλίοις αὐτοῦ χώραις, ἀφ' ὧν ὁρμηθὲν τὸ πάλαι διὰ μὲν τοῦ Πυθαγόρα ἐφώτισε τὴν Ἰταλίαν, διὰ δὲ τοῦ βασιλικοῦ δμῖλητοῦ τοῦ δαιμονίου τῶν Σταγειρέων φιλοσόφου κατέκτησε τὴν Ἀσίαν. Τὸ δὲ θαυμαστότερον, τὸ ὕψος τῆς ἠθικῆς ταύτης καὶ διανοητικῆς ἐξάρσεως τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ πνεύματος φαίνεται μεγεθυνόμενον κατ' ἀντίστροφον λόγον τῶν λοιπῶν στοιχείων τοῦ ἀρχαίου βίου. Ἐν μέσῳ τῆς ἐπονειδίστου ταπεινώσεως τῶν πολιτικῶν φρονημάτων, ἐν κράτει κυβερνωμένῳ ὑπὸ ἀδεξίων χειρῶν καὶ ὑπὸ βαρβάρων διαρπαζομένῳ κηρύττουσιν οἱ Βασίλαιοι καὶ Γρηγόριοι καὶ Χρυσόστομοι τὴν ὑψίστην καὶ καθαρωτάτην ἠθικὴν. Τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἰσταται ὀρθιον ἐν τῇ πτώσει τοῦ κράτους καὶ φαίνονται οὗτοι οἷον εἰς ἰδρυταὶ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τοῦ πολιτικοῦ, οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ ἐμελλε νὰ διαδεχθῇ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὸν σὺν τούτῳ ἐκπνέοντα ἀρχαῖον κόσμον.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ὀνομάτων, ἃτινα πληροῦσι τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην ἐποχὴν, οἱ παρ' ἡμῶν σήμερον τιμώμενοι ἄνδρες εἰσὶ τὰ μέγιστα καὶ θαυμασιώτατα διὰ τε τὸ ὕψος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς. Ὁ βίος, οἱ ἀγῶνες, τὸ ἐξαίσιον πνεῦμα τῶν ἀνδρῶν τούτων πλείω συνετέλεσαν εἰς τὴν παγίωσιν καὶ ἐμπέδωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ ἅπαντα ἡ δύναμις τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἐστράφησαν ἀλλεπαλλήλως ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν, τῶν αἵρετικῶν, Χριστιανῶν ἀμελοῦντων τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων, καὶ αὐτοκρατόρων δυσμενῶς ἐχόντων κατὰ τῆς ὑπερηφάνου ἀνεξαρτησίας τοῦ φρονήματος αὐτῶν. Καὶ ἐν τῷ θυσελλώδει ἐκείνῳ τοῦ ἀγῶνος σταδίῳ οὐδεμίαν ἐδειξαν στιγμὴν ἀπαυδήσεως ἢ ἀδυναμίας. Ἐν αὐτοῖς δεῖ-

κνυται χαρακτήρ υβριωδώς διαφέρων τοῦ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας, χαρακτήρ δηλονότι βαθείας περινοίας συνδεδεμένης μετὰ ψυχῆς ἀτρομήτου. Δὲν ἐλαύνονται πλέον ὑπὸ τοῦ πυρετάδους ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ τοῦ τρέχοντος πρὸ τοῦ θανάτου. Ζητοῦσι θρίαμβον οὐχὶ μαρτύριον. Ὡς ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας καὶ ἡγήτορες τῆς ὑγιεινέρας μερίδος τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς στρατηγοὶ ἔμπειροι αἰσθανόμενοι, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖοι πρὸς τὸν σπικτὸν αὐτῶν, ἀγωνίζονται ἵνα νικῶσι, καὶ εἴποτε ὑποχωροῦσι πρὸς στιγμὴν, μετὰ νέας καὶ ἀκαταμαχίτου δυνάμεως ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἵνα τὸν τελικὸν ἄρῳνται θρίαμβον. Δὲν εἶναι στρατιῶται ἀμυνόμενοι ὑπὲρ τῆς πολεμουμένης καὶ καταδιωκομένης Ἑκκλησίας, ἀλλὰ ἥρωες στρατηγοὶ τῆς στρατευομένης Ἑκκλησίας ἐπιτιθέμενοι κατὰ τοῦ σκοπούς τῆς αἰρέσεως, τῆς σοφιστείας καὶ τῆς ἠθικῆς πλάνης τῶν παρωχημένων χρόνων. Καίπερ δὲ κατὰ βάθος ὑπὸ τῆς θείας σοφίας καὶ ἀληθείας κατεχόμενοι καὶ ὑπὸ ταύτης ἐλαυνόμενοι καὶ τὴν ῥητορικὴν δόξαν ζητοῦντες ἀνωτέρω τῶν ἐπὶ γῆς βημάτων, οὐχ ἦττον καὶ τὴν θύραθεν σοφίαν ὑπερεῖχον πάντων τῶν ὑπολειπομένων ἐτι ἐθνικῶν σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἦν τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὸν κόσμον. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο κηρύσσει νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐκφρασθῇ εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς δαιμονίου ἐκείνης διανοίας καὶ τῆς θείας γλώσσης, ἅπερ ἀνέπτυξαν, ἐμόρφωσαν καὶ ἀνύψωσαν οἱ μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ τῆς διανοίας ἥρωες, ὁ θεὸς Πλάτων καὶ ὁ δαιμόνιος Ἀριστοτέλης καὶ τοσαύτη ἄλλη σεπτὴ χορεία τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισίων πνευμάτων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου. Τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικὸν ἀρυσάμενον νέαν δύναμιν ἠθικὴν ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνεγείρεται καὶ διαφαίνεται μεθ' ὅλου τοῦ ὕψους τῆς φαντασίας τῆς διανοίας ἐν τῷ στόματι τῶν ἁγίων πατέρων.

Ἴδου Βασίλειος ἐνθους πρὸς τὴν ἀρχαίαν

ποίησιν, φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικὴν, θέλων νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν πρὸς αὐτὰς ἐπιθυμίαν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς νέους καὶ συγγραφῶν πρὸς αὐτοὺς πραγματείας περὶ τοῦ «Ὅπως ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», διδάσκων αὐτοὺς πῶς νὰ ζητῶσιν ἐν ταῖς συγγραμμάσι τῶν Ἑλλήνων τὰς ἀρχὰς τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν καὶ τῆς ἀρετῆς, συνδυάζων τὴν Ἑλληνικὴν φαντασίαν πρὸς τὰς ζωηρὰς εἰκόνας τῆς Ἑβραϊδος Μούσης καὶ μιγνύων ἐν αὐταῖς τὸ συμπαθητικὸν ἐκεῖνο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα αἰσθημα, τὴν ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ γλυκύτητα ἐκείνην, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ κάλλος τοῦ νέου νόμου!

Ἴδου Γρηγόριος ἀγανακτῶν σφοδρῶς διὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ αὐτοκράτορος ἀπαγόρευσιν τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τοὺς Χριστιανούς, διπλασιάζων τὸν ζῆλον τῶν Χριστιανῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ ἐκφράζων τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ διὰ θαυμαστῆς εἰλικρινείας καὶ ἀφελείας «Τὰ μὲν ἄλλα, λέγει ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς, παρῆκα ταῖς βουλομένοις πλοῦτον, εὐγένειαν, εὐκλειαν, δυναστείαν, ἃ τῆς κάτω περιφορᾶς ἐστὶ καὶ ὄνειρώδους τέρψεως τοῦ λόγου δὲ παρέχομαι μόνον, καὶ οὐ μέμφομαι γερσαίοις τε πόνοις καὶ θαλασσίοις, οἳ τούτους μοι ξυνεπόντησαν». Ἴδου Γρηγόριος, λέγων, Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως παραιτούμενος ἐκὼν τοῦ μεγίστου τῶν ἐκκλησιαστικῶν θρόνων χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἑκκλησίας καὶ διαγαγὼν τὸ λοιπὸν τοῦ βίου αὐτοῦ μακρὰν τῶν Συνόδων καὶ τῆς Αὐλῆς ἐν τῇ μικρᾷ τῆς Καππαδοκίας κώμῃ Ἀριανζῷ, δεδομένος ὅλος εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων, ὥσπερ ἕτερος Πλάτων, φιλοσοφῶν ἅμα καὶ θεολογῶν περὶ Θεοῦ καὶ περὶ κόσμου καὶ περὶ ψυχῆς καὶ τὰς θείας αὐτοῦ καὶ ὑψηλὰς ἐμπνεύσεις ἐκτιθέμενος ἐν ποιήμασιν, ἐν οἷς ἡ ποιητικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ θείου Πατρὸς συνδυαζομένη μετὰ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ εὐφραδείας, αἱ ὑψηλαὶ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι μετὰ τῶν θείων ἐμπνεύσεων, ἡ τῆς φύσεως ἀρμονία μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀποτελοῦσιν ἀ-

παράμιλλόν τι ὕψος καὶ κάλλος λόγων ἀνυψοῦν ἅμα καὶ γοητεῖον πάντα νοῦν καὶ καρδίαν καὶ παριστῶν ἡμῖν τρανώτερον τὸ νέον ἐκεῖνο πνεῦμα τὸ παραχθέν ἐκ τῆς Χριστιανικῆς παιδεύσεως συνδεδεμένης μετὰ τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τὴν Ἑλληνικὴν ἅμα καὶ Χριστιανικὴν φύσιν, πᾶσαν τὴν ἐπιστήμην Ἑλλήνος φιλοσόφου καὶ ῥήτορος μετὰ τῆς ἀγιότητος καὶ αὐστηρότητος Χριστιανοῦ Ἀποστόλου, τὸ ἀριστούργημα ἐντέχνου ῥητορείας συνδυαζόμενον πρὸς τὴν ἀπλουσιότητα ἅμα καὶ βαθυτάτην ἐκφρασιν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας.

Ἰδοὺ τέλος ὁ χρυσορρήμων τὴν γλῶτταν Ἰωάννης, τὸ εὐγενέστατον τῶν θυμάτων ἅπερ ἐθυσιάσθησαν χάριν τῶν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας κατὰ καιρὸν ὡς μὴ ὥφελε γεννηθέντων ταπεινῶν παθῶν, τὸ ὄνομα ὅπερ ἀντήχησε μετὰ μεγίστης δυνάμεως ἐν πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἰδίᾳ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἐδοξάσθη μεταξὺ τῶν μεγίστων ὀνομάτων ἐφ' οἷς σεμνύνεται ἡ ἀνθρωπότης καθόλου καὶ ἰδίᾳ ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Ὁρθοδοξία. Ὁ βίος τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰκονίζει ἀκριβῶς τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν ἀνυπέρβλητον ἐπὶ τῶν ψυχῶν δύναμιν αὐτοῦ. Ἡ εὐστάθεια τοῦ μάρτυρος ἐρμηνεύει τὸ ἀκράδαντον πνεῦμα τοῦ ῥήτορος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος εἶναι τὸ κάλλιστον πνεῦμα τῆς νέας Χριστιανικῆς κοινωνίας. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἕλλην Χριστιανὸς ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς κατὰ τε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διάνοιαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διάνοια μένει συγκεχυμένη πρὸ τῶν τεραστίων προτόντων τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Λόγος ὡς ὁ ἡμέτερος ἀδυνατεῖ νὰ παραστήσῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ ῥήτορος, τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν συγχρόνων, τὸ βάθος τοῦ φιλοσόφου, τὸ μετάρσιον τοῦ θεολόγου πνεῦμα, τὸ μέγα κλέος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ ἐσωζε τὴν Ἀντιόχειαν, ἀφώπλιζε τοὺς βαρβάρους καὶ ἐφαίνετο ἀνυψοῦν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ. Ἐν αὐτῷ βλέπομεν τὴν ἡρεμὴν ἐκείνην τοῦ

πνεύματος ὕψωσιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ συλλαμβάνομεν ἔννοιαν τοῦ ἀληθοῦς τῆς διανοίας ὕψους· τέλος ἐν αὐτῷ ὁρῶμεν τὴν ἐννοσίαν πασῶν ἐκείνων τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρετῶν, αἵτινες ἐποίησαν τὸν μέγιστον ῥήτορα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν διαπρυσιώτατον ἐρμηνευτὴν τῆς ἐς αἰεὶ ἀξιωματικῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν ὑπῆρξαν, τοιαῦτε δὲ διεπράξαντο οἱ θεσπέσιοι οὗτοι ἄνδρες, οἱ γενναῖοι τῆς θείας σοφίας μυσταγωγοί, ὧν ὁ βίος ἅπας πρόκειται ἡμῖν πρότυπον ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τελειότητος. Κάκεινοι μὲν ἀναπαύονται ἤδη ἐν τῇ δόξῃ αὐτῶν ἐκτὸς γενόμενοι τῶν προσβολῶν τῆς φθαρτότητος καὶ ἐκ τοῦ ὕψους τῆς θεϊότητος καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπιβλέποντες ἐπὶ τὰς ἀπείρους τῶν ἔργων αὐτῶν συνεπείας· ἡμεῖς δὲ οἱ ἐπ' ἐκείνων ὀνόματι ἀθροισθέντες σήμερον ἐνταῦθα καὶ τοῖς ἐκείνων παιδεύμασιν ἠθικῶς τραφέντες καὶ τοῖς ἐκείνων σεμνυνόμενοι ὀνόμασι πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐκείνων ἐτι φθειγόμενοι γλῶσσαν, ἡμεῖς οἱ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο γένος βροτῶν προθυμούμενοι ν' ἀτενίζωμεν διηνεκῶς πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο σημεῖον, ὁπόθεν ἐκείνοι ὡς φάροι τηλαυγεῖς φωτίζουν ἡμᾶς ἐνῷ διαπλέομεν τὸ κινδυνώδες πέλαγος τοῦ βίου, τί ὀφείλομεν νὰ πορισθῶμεν ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ βίου ἐκείνων; διδασκόμεθα ἄρα ἀπλῶς νὰ θαυμάζωμεν αὐτοὺς καὶ ἀπονέμωμεν τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς μεγάλους τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτας; ἢ ζητοῦμέν τι πλεον τοῦτων; Τὰ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα σέβας καὶ ἀγάπην ἐμπνέοντα παραδείγματα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, αἱ εἰκόνες αἱ παριστάσθαι ἡμῖν τὸ ἠθικὸν αὐτῶν μεγαλεῖον ὑψοῦσι τὴν διάνοιαν καὶ ἐξευγενίζουσι τὸ αἴσθημα τῶν σπουδαζόντων περὶ τὰς πράξεις ἐκείνων. Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν στοάν τῶν ἡρωϊκῶν ἐκείνων εἰκόνων ἐμφορούμεθα ὑπὸ αἰσθήματος διεγειρομένου ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ ἡ συναίσθησις αὕτη παρορμᾷ ἡμᾶς πρὸς μίμνησιν τῶν ἔργων ἐκείνων. Φυσικόν τι ὅλως αἰσθηματικὸν μᾶλλον φυσικὴ τις δύναμις ἐλκύει ἡμᾶς

πρὸς θαυμασμόν καὶ πρὸς ἀγάπην τῶν μεγάλων καὶ ἐξόχων πνευμάτων, αἰσθημα βαθέως στηριζόμενον ἐν τῇ ἡθικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις πανταχοῦ, ἐνθα ἐμφανίζεται καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος καὶ ἐν βαθμῷ τινι ἀναπτύξεως, ἐκδηλοῦται δι' αἰσθημάτων συμπαθείας καὶ ἐλξεως πρὸς πᾶν ὅπερ ἀνώτερον καὶ τελειότερον αὐτῆς, καὶ ὑπακούσασα εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἡθικοῦ νόμου καὶ τῆς ἡθικῆς ἀναπτύξεως ἀγαπᾷ καὶ ἐκτιμᾷ ἑαυτὴν οὐχὶ ἐν ἑαυτῇ ἥτοι ἐν τῇ ἀπομονώσει τοῦ ἐγὼ αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ ἀνθρώπου ἰδέᾳ καὶ ἐν τῇ διηνεκεῖ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν σπουδῇ τῆς ἀνθρωπίνης καθόλου φύσεως. Ὑπεράνω τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐκλάμπει βαθμὸς τις θειότητος καὶ τελειότητος τοσοῦτον ἐπενεργῶν ἐφ' ἡμᾶς, εἰς μακρὰν καὶ ἄπειρον ἐτι ἀπόστασιν ὕψους κεῖται τὸ ὕψιστον τέρμα, πρὸς ὃ ἀκαταπαύστως σπεύδει καὶ ἀγωνίζεται νὰ πλησιάσῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

Ὁν τρόπον πάντα τὰ ἐπὶ γῆς σώματα δεικνύουσιν ἔμφυτον τινα ἑλξιν πρὸς τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς γῆς, ὡς πάντα τὰ ἐν τῷ ἀπείρῳ διαστήματι διεσπαρμένα σώματα ἑλκονται πρὸς τὰ μεγάλα αὐτῶν φυσικὰ κέντρα, οὕτως ἐν τῇ ὑψίστῃ καὶ εὐγενεστάτῃ τῶν ἐπὶ γῆς δυνάμεων, ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει καὶ νῷ ἐκδηλοῦται ἰσχυρὰ τις σπουδὴ καὶ ἑλξις πρὸς τὸ κέντρον πασῶν τῶν ἐκ ψυχῆς αὐτοῦ προσερχομένων ὑψηλοτέρων νοητικῶν καὶ πρακτικῶν δυνάμεων. Τὸ ἡθικὸν τοῦτο κέντρον, πρὸς ὃ ἑλκεται ὁ νοῦς καὶ τὸ αἰσθημα ἡμῶν εἶναι τὸ κέντρον πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἡ ἀρχικὴ πηγὴ πάσης νοήσεως καὶ ὑπάρξεως, ὁ ἀπόλυτος νοῦς καὶ τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, τὸ θεῖον ἐν ἐνὶ λόγῳ. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ιδιότης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἡ ἀποτελοῦσα τὴν ὑψίστην ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῷ πόθῳ αὐτοῦ καὶ τῇ σπουδῇ πρὸς τὸ ὑπεραισθητὸν καὶ ὑπερκόσμιον τοῦτο κέντρον καὶ πηγὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅπερ μόνον θεωρεῖ ὡς τέρμα καὶ σημεῖον ἀναπαύσεως

πάσης ὑψηλοτέρας ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐνεργείας καὶ νοήσεως, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, λέγομεν, ἐν τῷ πόθῳ τούτῳ αἰσθάνεται ἐνδομύχως τὰς ἀφανεῖς σχέσεις τὰς συνδεούσας αὐτὸ πρὸς τὸν ὑπεραισθητὸν κόσμον καὶ τὸ ἀπόλυτον ὄν καὶ διὰ τῆς νοήσεως τῶν σχέσεων τούτων βυθίζεται εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ βάθος καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν καθαρῶς πνευματικὴν σφαῖραν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἐνταῦθα δὲ ὑψοῦται εἰς τὰς ὑψηλὰς ἰδέας τῆς θεότητος, τῆς ἀληθείας, τοῦ δικαίου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἰδέαι αὗται εἰσὶν ὁ τύπος πάσης τελειότητος, αὗται μόναι ἄγουσι τὸν ἀνθρώπον ἀτομικῶς καὶ σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ προορισμόν. Ὁ ἱερὸς ἐνθουσιασμός ὁ παραγόμενος ἐντεῦθεν ἐν τῇ ψυχῇ ἐγείρει καὶ ἐπιβρώνουσιν αὐτὴν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς θεότητος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὴν προσέγγισιν δηλονότι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν ἢ ὑπερ ταυτὸ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀληθείας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ βίῳ εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ ὑψίστου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶσαι αἱ ἄλλαι ὁρμαὶ καὶ ἐνέργειαι τοῦ ἀνθρώπου προσερχόμεναι ἐκ τῶν ταπεινοτέρων κύκλων τῆς φύσεως αὐτοῦ περιστρέφονται περὶ τὰ πεπερασμένα καὶ σκοπὸν ἔχουσι τὸν ὑλικὸν ἀνθρώπον· μόνον δὲ διὰ τῶν ἰδεῶν ὑψοῦται ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ζωῆς, ἥτοι ὑψοῦται ὑπεράνω τῶν ὀρίων τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως καὶ τοῦ μετὰ ταύτης μόνον συνεχομένου ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ ἐπενεργεῖ ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ βίου. Τότε τὸ πνεῦμα λαμβάνει συνείδησιν τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ ἀξίας καὶ πραγματοποιοῦν ταύτην ἀπολαύει τῆς εὐδαιμονίας. Ἀλλὰ τί τὸ ὁδηγοῦν τὴν ψυχὴν εἰς τὰς ἰδέας καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν τελειότητα, εἰς τὴν εὐδαιμονίαν; Αὕτη ἐστὶν ἡ οὐράνιος θυγάτηρ, ἡ πάρεδρος τοῦ ὑψίστου σοφία καὶ ἐπιστήμη.

Τὸ πνεῦμα καὶ ὁ νοῦς ἀναπτυσσόμενος παράγει τὰς ἰδέας, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὕτη εἰ-

ναι ἡ ἐπιστήμη. Ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται ἀπὸ τοῦ ζώου, εἶναι ἡ πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ νοεῖν τάσις αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τις οὐσία λογικὴ, εἶναι τις οὐσία νοῦσα καθ' ὅσον πράγματι νοεῖ, ἥτοι ἀναπτύσσει καὶ τελειοποιεῖ τὰς ἐν αὐτῷ λανθανούσας λογικὰς καὶ νοητικὰς δυνάμεις καὶ κτᾶται οὕτως ἐλευθερίαν ἠθικὴν ἀπέναντι τῆς περιστοιχοῦσας αὐτὸν φύσεως. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ὁρμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρὰ ἐν τῷ ἠθικῷ ἀνθρώπῳ ὅσον ἡ φυσικὴ ὁρμὴ πρὸς θρέψιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ φυσικῷ, καὶ ἡ παιδείσις καὶ ἐπιστήμη εἶναι ἠθικῶς τοσοῦτον ἀπαραίτητον στοιχεῖον ζωῆς ὅσον φυσικῶς αὕτη ἡ τροφή. Ἐκεῖνο, ὅπερ ζητεῖ ἡ ἐπιστήμη, εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἥτοι ἡ πλήρης συμφωνία τῶν ἀνθρωπίνων διανοημάτων μετὰ τοῦ ἐκτὸς ἡμῖν κόσμου, ἡ ἁρμονία τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἡ νόησις τῶν αἰώνιων νόμων τοῦ κόσμου καὶ ἡ κατὰ τούτους ῥύθμισις τῶν ἡμετέρων πράξεων καὶ ἐντεῦθεν ἡ διὰ τῆς ἀληθείας προσέγγισις καὶ ἑνωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς πηγῆς τῆς ἀληθείας, τῆς θεότητος. Ἡ ἐπιστήμη λύει τὰ δεσμὰ τῆς ἀπορίας, τὰς ἀμφιβολίας τοῦ ἠθικοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας, ἐν οἷς δεσμεύεται ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος, καὶ αἶρει αὐτὸν εἰς φῶς ἠθικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ θείου. Διότι διὰ ταύτης ζητεῖ νὰ νοῇ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, τί δηλονότι ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν διανοουμένη οὐσία, τίνες οἱ θεμελιώδεις νόμοι καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτῆς, τίς ἡ σχέσις πρὸς ἅπαντα τὰ ἐκτὸς αὐτῆς ὄντα, τίς ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ, πῶς ἐκπληροῖ τὴν ἀποστολὴν καὶ πῶς ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ τῆς, ἐν ἐνὶ λόγῳ διὰ τῆς ἐπιστήμης γινώσκει ἑαυτὸν καὶ ἐκπληροῖ τὸν θεῖον χρησμὸν ἐν ᾧ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος πάσης ἀνθρωπίνης τελειότητος «Γινώθι σαυτὸν». Διὰ τῆς ἐπιστήμης ζητεῖ νὰ νοῇ προσέτι τί εἶναι τὰ ἐκτὸς ἡμῶν ὄντα καὶ τὰ εἰς τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὑποκύπτοντα πράγματα, τῶν ὁποίων τὴν ἄπειρον πληθὺν καλοῦμεν κόσμον, τίνες οἱ νόμοι, τίνες αἱ ἐνέργειαι καὶ τίς

ὁ σκοπὸς αὐτῶν; Πόθεν καὶ ποῦ ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ γένεσις αὐτῶν; Τέλος διὰ ταύτης ζητεῖ νὰ νοῇ τίς ἡ ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ἔμφυτος ἰδέα τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀρχικῆς ταύτης πηγῆς πάσης ὑπάρξεως, τοῦ ἀρχικοῦ τύπου παντὸς ὅπερ θεὸν νὰ γείνη, τίς ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ αὐτόθεν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιβαλλόμενον καθήκον. Τὰ ζητήματα ταῦτα, εἰς τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ἀναγκάζεται τὸ ἀνθρώπινον ὑπὸ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ φύσεως καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς αὐξάνει ἐφ' ὅσον τὸ πνεῦμα εἰσδύει εἰς τὸ ἄπειρον μέγεθος τοῦ βάθους αὐτῶν, παράγουσι τοσαῦτα προβλήματα, εἰς τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ὠθεῖται τὸ πνεῦμα ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ὁρμῆς, τῆς ὁρέξεως τοῦ εἰδέναι. Τὸ πνεῦμα ἐριθιζόμενον ὑπὸ τοῦ κεντήματος τούτου τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ φύσεως ἄρχεται τολμηρῶς καὶ θαρράλέως τοῦ ἔργου τῆς προόδου καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἰδιοφυσῆς αὐτῷ ἀναπτύξεως. Ὡς ὄργανον πρὸς τοῦτο χρησιμεύει αὐτῷ ἡ μόνη αὐτοῦ ἀρχικὴ περιουσία, τὸ λαμπρότατον κληρονόμημα, ὅπερ ἔλαβε παρὰ Θεοῦ ἥτοι ἡ διάνοια αὐτοῦ. Μετὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου πυρὸς ὁ διανοούμενος ἄνθρωπος παρασκευάζεται ἵνα ἐλευθερώσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς φύσεως, καὶ μάλιστα νὰ ὑποτάξῃ ταύτην εἰς τοὺς ἰδίους σκοποὺς, ἥτοι εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ οὕτω πλάττει τὴν ἐπιστήμην, ἥτοι τὸ κράτος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διανοίας ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἀλλὰ τὸ κράτος τοῦτο τῆς διανοίας δὲν περιορίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῆς ἐκτὸς φύσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀλήθεια, δι' ἧς κτᾶται τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν ἐπὶ τῶν ἐκτὸς πραγμάτων. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ταύτην ἐλευθερίαν ἀποκτᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ζητοῦν νὰ ὑποτάξῃ ταύτην εἰς τὴν ἀλήθειαν ἥτοι τὰς ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν προερχομένας ἐνεργείας καὶ πράξεις νὰ ῥυθμίσῃ κατὰ τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τοὺς αἰώνιους νόμους τοὺς διέποντας τὸ πᾶν, νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπομένως τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀρετὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ

βίῳ, νὰ ἐμπνεύσῃ ἡμῖν τὴν γνῶσιν οὐ μόνον τοῦ ὄντος ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν ἡμῖν πρακτέου καὶ οὕτω νὰ ἔρῃ οὐχὶ μόνον τὰς ἐν τοῖς διανοήμασιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐν ταῖς πράξεσι καὶ βούλήσεσιν ἀμφιβολίας, νὰ καταπαύσῃ τὸν ἐσωτερικὸν ἀγῶνα μεταξὺ τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν φυσικῶν ὁρμῶν καὶ πόθων, νὰ φέρῃ τέλος τὸν ἄνθρωπον εἰς συνδιαλλαγὴν καὶ ἁρμονίαν μετὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ πνεύματος, μετὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιστήμη ἄρα δὲν εἶναι μόνον ἡ σπουδὴ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀλλὰ καὶ παιδεία· τις τῆς ψυχῆς, τὸ ζῆν δηλονότι βούλεσθαι καὶ πράττειν ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Ἐν κεφαλαιῳ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις καὶ μάθησις εἶναι ὁ αἰώνιος ἀγὼν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψίστου προορισμοῦ αὐτοῦ, ὁ αἰώνιος ἀγὼν τοῦ πνεύματος ἐναντίον τῆς ἀμαθείας, τοῦ ἀδίκου τῆς πλάνης, τῆς δουλείας καὶ τοῦ πονηροῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ διηνεκὴς ἀγὼν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἵνα δι' ἀναπτύξεώς τινος προσφύουσ τῇ ἑαυτοῦ φύσει φθάσῃ εἰς κρείττονά τινα κατάστασιν· εἶναι τι ἔτι ὑψηλότερον, εἶναι ἡ αὐθόρμητος ἐλευθέρα καὶ ἐκουσία συνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς τὸ ἔργον, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος παρασκευάζει εἰς τὴν μέλλουσαν πλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ὑψίστον καὶ ἱερώτατον θρησκευτικὸν καθήκον.

Οὐ μόνον δὲ ὁ θεῖος καὶ ὑψηλός, ὁ οὐράνιος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀπόλυτος αὐτοῦ εὐδαιμονία νοεῖται καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος αὐτοῦ, ἡ ἑλικὴ αὐτοῦ εὐδαιμονία καὶ εὐημερία ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐπιστήμης, ἄνευ ταύτης οὐδεμία πρόοδος, οὐδεμία ἀνάπτυξις· ἀφαιρουμένης τῆς ἐπιστήμης δὲν ὑπάρχει πλέον ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ὑπάρχει κόσμος ἠθικός· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐν τῶν πολλῶν φυσικῶν ὄντων ἀναγόμενον τὸ πολὺ εἰς τὴν τάξιν τῶν τελειότερων ἀλόγων ζώων. Πόσα προϊόντα τέχνης, πόσα θαύματα ἐργασία δὲν παρήχθησαν ἐπὶ γῆς διὰ τῆς

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Γ')

ἐπιστήμης; πόσον φῶς δὲν διεχύθη εἰς ἅπαντας τοὺς χώρους τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἀφότου τὸ πῦρ τῆς ἐπιστήμης φωτίζει τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁδηγεῖ καὶ κινεῖ τὰς χεῖρας τοῦ ἀνθρώπου, ἀφότου ὁ ἄνθρωπος δὲν καταναλίσκει τυφλῶς καὶ ἀσκοπῶς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰς τὰς ὁδοὺς, αἱ χαράττει πρὸ αὐτοῦ ἡ διάνοια; ἀφότου διὰ μυρίων ἀγῶνων ἐκτῆσατο τὸ πολύτιμον προνόμιον ἐλευθέρως καὶ ἐν συνειδήσει ν' ἀναπτύσῃ τὰς ἐν αὐτῷ ὑπαρχούσας δυνάμεις καὶ ν' ἀκολουθῇ τὴν φωνὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ; Ὅποια τεραστία κινήσις καὶ ἐνέργεια δὲν ὑπάρχει πανταχοῦ, ἀφότου τὸ πνεῦμα τῆς σκέψεως καὶ ἐρεῦνης καὶ ἐπινοήσεως ἔδωκε νέα πτερὰ εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως! Οἱ φραγμοὶ οἱ διαχωρίζοντες ἀνθρώπους, ἔθνη καὶ λαοὺς καὶ δεσμεύοντες αὐτοὺς ἐν ἀπομονώσει ἐγωϊστικῇ καὶ ἐχθρικῇ πρὸς τὰ μέγιστα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος διερρήχθησαν διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἥτις κεῖται ὑπεράνω πάσης ἐθνικῆς, τοπικῆς καὶ χρονικῆς διαφορᾶς καὶ ἀτομικότητος! Νῦν διὰ τῆς ἐπιστήμης ἐνοῦνται κοσμοπολιτικῶς πάντα τὰ διανοούμενα πνεύματα, καὶ πάντα τὰ προϊόντα πάντων τῶν ἐθνῶν, πάντων τῶν αἰώνων διὰ τῶν ἠθικῶν δεσμῶν τῆς ἐπιστήμης καθίστανται κτήματα κοινὰ τῆς νοούσης καὶ συναισθηνομένης ἀνθρωπότητος.

(ἔπεται τὸ τέλος.)

ΠΩΣ ΠΛΥΝΟΝΤΑΙ ΕΝ ΒΡΑΣΙΛΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΚΟΗΤΟΝΤΑΙ ΕΝ ΑΜΣΤΕΛΟΔΑ- ΜΩ ΟΙ ΑΔΑΜΑΝΤΕΣ.

Ὁ ἀδάμας κέκτηται πολὺ ὑψηλότεραν καὶ μᾶλλον ἀμετάβλητον ἀξίαν, ἢ πᾶν ἄλλο ἐμπορεύσιμον εἶδος· ἡ δὲ παραγωγὴ αὐτοῦ οὐδέποτε ἐπὶ τοσοῦτον ὑπερέβη τὴν ζήτησιν ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ ἀλλοίωσιν τινὰ εἰς τὰς τιμὰς τῶν ἐξαιργασμένων λίθων. Ὅτε κατὰ τὸ 1843 ἀνεκαλύφθησαν τὰ ἐν